SUN’IY INTELLEKT YORDAMIDA YARATILGAN NATIJALARGA MUALLIFLIK HUQUQINI QO‘LLASH MASALALARI

Atajanov Temurbek Ulug‘bek o‘g‘li

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti “Xalqaro huquq” fakulteti 3-kurs talabasi

E-mail: atajanovtemurbek0@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada generativ sun’iy intellekt yordamida olingan natijalarga mualliflik huquqini tatbiq etish mezonlari O‘zbekiston qonunchiligi hamda AQSh, Buyuk Britaniya, Yevropa Ittifoqi, Xitoy va Qozog‘iston tajribasi asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda formal-yuridik, qiyosiy-huquqiy va tizimli tahlil usullari qo‘llanildi. “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonunning 3, 5 va 8-moddalari tizimli talqin qilinib, milliy huquqda inson ijodiy hissasisiz olingan natijalar allaqachon muhofazadan chiqarilgani, biroq SI yordamida yaratilgan aralash natijalar uchun hissaning yetarlilik mezoni belgilanmagani asoslab berildi. Thaler v. Perlmutter ishi (AQSh Oliy sudi 2026-yilda ko‘rib chiqishni rad etgan), Li v. Liu (Xitoy), Getty Images v. Stability AI (Buyuk Britaniya) va GEMA v. OpenAI (Germaniya) ishlari hamda Qozog‘istonning 2025-yilgi “Sun’iy intellekt to‘g‘risida”gi qonuni qiyoslandi. Natijada inson ijodiy hissasini uch bosqichda baholash mezoni, Qonunning 8 va 10-moddalariga aniqlashtiruvchi qo‘shimchalar hamda modelni o‘qitish uchun asarlardan foydalanish masalasini alohida tartibga solish bo‘yicha takliflar ishlab chiqildi.

Kalit so‘zlar: sun’iy intellekt, generativ model, mualliflik huquqi, inson mualliffligi, ijodiy hissa, prompt, hosila asar, mashinaviy o‘qitish, matn va ma’lumotlar tahlili, litsenziya.

APPLYING COPYRIGHT TO OUTPUTS CREATED WITH ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Abstract: The article examines the criteria for applying copyright to outputs of generative artificial intelligence under Uzbek law in comparison with the United States, the United Kingdom, the European Union, China and Kazakhstan. Using doctrinal, comparative and systematic methods, it reads Articles 3, 5 and 8 of the Uzbek Law “On Copyright and

Related Rights” together and shows that purely machine-generated results are already excluded from protection, while the threshold of human contribution for AI-assisted outputs remains undefined. The article compares Thaler v. Perlmutter (certiorari denied by the US Supreme Court in 2026), Li v. Liu (China), Getty Images v. Stability AI (UK), GEMA v. OpenAI (Germany) and the 2025 Kazakh Law “On Artificial Intelligence”. It proposes a three-step test of identifiable human creative contribution, clarifying amendments to Articles 8 and 10 of the Uzbek Copyright Law, and a separate regime for the use of works in model training.

Keywords: artificial intelligence, generative models, copyright, human authorship, creative contribution, prompt, derivative work, machine learning, text and data mining, licensing.

Kirish

Generativ sun’iy intellekt (keyingi o‘rinlarda – SI) tizimlari matn, tasvir, musiqa va boshqa ifoda shakllarini bir necha soniyada yaratib, insonning ijodiy jarayondagi ishtirokini keskin o‘zgartirdi. Bu holat mualliflik huquqi oldiga ikki mustaqil savolni qo‘ydi: birinchidan, SI yordamida olingan natija kimga tegishli va u umuman muhofaza qilinadimi; ikkinchidan, modelni o‘qitishda boshqalarning asarlaridan foydalanish qonuniymi. Ushbu savollarni aralashtirib yuborish ham muhofaza chegarasini, ham javobgarlik asosini noaniq qiladi[1].

O‘zbekiston uchun mazkur masala nazariy emas. Prezidentning 2024-yil 14-oktyabrdagi PQ-358-son qarori bilan 2030-yilgacha SI texnologiyalarini rivojlantirish strategiyasi tasdiqlandi[2]. 2026-yil 21-yanvardagi O‘RQ-1115-son Qonun bilan “Axborotlashtirish to‘g‘risida”gi Qonunning 3-moddasiga SI tushunchasi, 7[1]-moddasiga esa undan foydalanishning umumiy qoidalari kiritildi[3]. Biroq bu ta’rif texnologiyani tavsiflaydi

[1] Samuelson P. Generative AI Meets Copyright // Science. – 2023. – Vol. 381, No. 6654. – P. 158–161.

[2] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2030-yilgacha sun’iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarori. 2024-yil 14-oktyabr, PQ-358-son // https://lex.uz/docs/7158606

[3] O‘zbekiston Respublikasining 2026-yil 21-yanvardagi O‘RQ-1115-son Qonuni, 1-modda; “Axborotlashtirish to‘g‘risida”gi Qonun, 3 va 7[1]-moddalar // https://lex.uz/docs/-8008401

va mualliflik huquqi obyektini ham, muallifni ham belgilamaydi. Shu bois SI natijalarining huquqiy rejimi “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi O‘RQ-42-son Qonun (keyingi o‘rinlarda – Qonun) asosida aniqlanadi.

Tadqiqotning maqsadi – SI yordamida yaratilgan natijalarda inson ijodiy hissasini aniqlashning huquqiy mezonini ishlab chiqish va milliy qonunchilikni takomillashtirish bo‘yicha takliflar berishdan iborat. Buning uchun milliy normalarni tizimli talqin qilish, xorijiy sud va idoraviy amaliyotni qiyoslash, dalillash muammosini tahlil qilish hamda modelni o‘qitish masalasini alohida ko‘rib chiqish vazifalari qo‘yildi.

Tadqiqot metodologiyasi

Formal-yuridik usul yordamida Qonunning muallif, mualliflik huquqi obyekti, muhofaza qilinmaydigan materiallar va huquqning vujudga kelishiga oid normalari tahlil qilindi. Qiyosiy-huquqiy usul AQSh, Buyuk Britaniya, Yevropa Ittifoqi, Xitoy va Qozog‘iston huquqi hamda sud amaliyotini o‘z yurisdiksiyasi kontekstida solishtirishga xizmat qildi. Tizimli usul natijaning muhofazasi bilan modelni o‘qitishda asardan foydalanish masalalarini farqlash uchun qo‘llanildi. Xorijiy normalar O‘zbekiston huquqining manbasi sifatida emas, balki takliflarni baholash mezoni sifatida ishlatildi.

1. Milliy huquqda muallif va asar mezoni

Konstitutsiyaning 53-moddasi har kimga ilmiy, texnikaviy va badiiy ijod erkinligini kafolatlaydi va intellektual mulk qonun bilan muhofaza qilinishini belgilaydi[4]. Qonunning 3-moddasiga ko‘ra, muallif – ijodiy mehnati bilan asar yaratgan jismoniy shaxs. 5-moddaga muvofiq, mualliflik huquqi ijodiy faoliyat natijasi bo‘lgan fan, adabiyot va san’at asarlariga, ularning maqsadi, qadr-qimmati va ifodalanish usulidan qat’i nazar, tatbiq etiladi hamda g‘oyalar, prinsiplar, usullar, jarayonlar va konsepsiyalarga emas, balki ifoda shakliga taalluqli bo‘ladi[5]. Demak, milliy huquqda muallif faqat inson bo‘lishi mumkin, muhofaza esa ijodiy xususiyatga ega ifodaga beriladi.

[4] O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. 2023-yil 30-aprel. 53-modda // https://lex.uz/docs/-6445145

[5] O‘zbekiston Respublikasining “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonuni. 2006-yil 20-iyul, O‘RQ-42-son. 3-modda (“muallif” tushunchasi), 5-modda // https://lex.uz/docs/-1022944

Mavzu uchun eng muhim, ammo ilmiy adabiyotda kam e’tibor berilayotgan norma – Qonunning 8-moddasidir. Unda mualliflik huquqi obyekti hisoblanmaydigan materiallar qatorida muayyan mahsulot ishlab chiqarishga mo‘ljallangan texnik vositalar yordamida insonning bevosita individual ijodiy mehnatisiz olingan natijalar ham ko‘rsatilgan[6]. Bu qoida SI davridan ancha oldin qabul qilingan bo‘lsa-da, u to‘liq avtonom generatsiya qilingan natijalarga muhofaza berilmasligining tayyor huquqiy asosini yaratadi. Shunday qilib, O‘zbekistonda “SI asarining muallifi kim?” degan savolga qonun allaqachon salbiy javob beradi: tizimning o‘zi ham, inson ijodiy hissasi bo‘lmagan natija ham muhofaza qilinmaydi.

Haqiqiy muammo boshqa joyda – inson va SI birgalikda ishtirok etgan *aralash natijalarda*. 8-modda “bevosita individual ijodiy mehnat” mezonini qo‘llaydi, ammo uning yetarlilik chegarasini belgilamaydi. Prompt yozish, variantlarni tanlash, parametrlarni sozlash yoki natijani qayta ishlash qachon ijodiy mehnatga aylanadi – bu savolga qonunchilik ham, sud amaliyoti ham hali javob bermagan.

Qonunning 10-moddasiga ko‘ra, mualliflik huquqi asar yaratilishi fakti bilan vujudga keladi, uni ro‘yxatdan o‘tkazish yoki boshqa rasmiyatchilikka rioya etish talab qilinmaydi; asarda muallif sifatida ko‘rsatilgan shaxs, aksi isbotlanmaguncha, muallif hisoblanadi[7]. SI sharoitida bu prezumpsiya zaiflashadi: inson nomi ko‘rsatilgan natija amalda to‘liq avtomatik yaratilgan bo‘lishi mumkin. Shu sababli ijodiy jarayon dalillarini saqlash muhofazaning sharti emas, ammo nizo chiqqanda prezumpsiyani himoya qilishning amaliy vositasiga aylanadi.

Xalqaro darajada ham yondashuv shunga mos. O‘zbekiston 2019-yildan ishtirokchisi bo‘lgan BIMTning Mualliflik huquqi to‘g‘risidagi shartnomasi 2-moddasiga ko‘ra, muhofaza ifodaga tatbiq etiladi, g‘oyalar, jarayonlar va ishlash usullari esa o‘z holicha

[6] O‘zbekiston Respublikasining “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonuni. 2006-yil 20-iyul, O‘RQ-42-son. 8-modda.

[7] O‘zbekiston Respublikasining “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonuni. 2006-yil 20-iyul, O‘RQ-42-son. 10-modda.

muhofaza qilinmaydi[8]. Bundan kelib chiqadiki, promptdagi g‘oya yoki uslub ko‘rsatmasining o‘zi natijaga mualliflik bermaydi; ammo promptning matni ijodiy xususiyatga ega bo‘lsa, u alohida adabiy asar sifatida muhofaza qilinishi mumkin.

Qonunning 17-moddasi ham muhim qiyosiy ahamiyatga ega: asarlar yaratilishini tashkil etuvchi shaxslar (masalan, audiovizual asar prodyuseri yoki ensiklopediya noshiri) mualliflar deb e’tirof etilmaydi, ular faqat qonunda nazarda tutilgan hollarda mutlaq huquqlarga ega bo‘lishi mumkin[9]. Bu yondashuv quyida ko‘rib chiqiladigan Buyuk Britaniya modelidan prinsipial farq qiladi: O‘zbekistonda “zarur choralarni ko‘rgan shaxs”ni muallif deb e’lon qilish uchun normativ asos yo‘q.

2. Inson ijodiy hissasini baholash mezonlari

Yevropa doktrinasida inson hissasini baholashning bir necha modeli taklif etilgan. P.B.Hugenholtz va J.P.Quintais natijaning adabiyot, fan yoki san’at sohasiga mansubligi, inson intellektual sa’y-harakati, originallik (ijodiy tanlovlar) va ifodaning mavjudligini birgalikda tekshiruvchi to‘rt bosqichli testni ishlab chiqqan[10]. J.Fritz esa jarayon ishtirokchilari, qo‘llanilgan SI tizimining turi, ishtirokchining asar kompozitsiyasidagi sub’ektiv qarori va ijroni nazorat qilish darajasini baholovchi to‘rt bosqichli testni taklif etadi[11]. K.Militsyna inson ijodiy hissasining yetarliligi masalasini alohida tahlil qilib, texnik jarayondagi har qanday ishtirokni mualliflik bilan tenglashtirish mumkin emasligini ko‘rsatadi[12].

Ushbu yondashuvlarning umumiy jihati shundaki, hal qiluvchi omil – sarflangan mehnat yoki vaqt emas, balki insonning yakuniy ifodada aniqlanadigan ijodiy tanlovidir.

[8] WIPO Copyright Treaty. Geneva, 20 December 1996. Article 2. O‘zbekiston uchun 2019-yil 17-iyuldan kuchga kirgan // https://www.wipo.int/wipolex/en/text/295166

[9] O‘zbekiston Respublikasining “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonuni. 2006-yil 20-iyul, O‘RQ-42-son. 17-modda.

[10] Hugenholtz P.B., Quintais J.P. Copyright and Artificial Creation: Does EU Copyright Law Protect AI-Assisted Output? // IIC. – 2021. – Vol. 52, No. 9. – P. 1190–1216. DOI: 10.1007/s40319-021-01115-0.

[11] Fritz J. Understanding authorship in Artificial Intelligence-assisted works // Journal of Intellectual Property Law & Practice. – 2025. – Vol. 20, No. 5. – P. 354–364. DOI: 10.1093/jiplp/jpae119.

[12] Militsyna K. Human Creative Contribution to AI-Based Output – One Just Can(’t) Get Enough // GRUR International. – 2023. – Vol. 72, No. 10. – P. 939–949. DOI: 10.1093/grurint/ikad075.

Masalan, yozuvchi o‘z qo‘lyozmasini SI yordamida tahrirlasa, qo‘lyozma va keyingi ijodiy tahrirlardagi inson hissasi muhofaza qilinadi. Dizayner o‘zi chizgan eskiz asosida tasvir generatsiya qilib, uni bosqichma-bosqich qayta ishlasa, dastlabki rasm va keyingi o‘zgartirishlar uning da’vosi predmetini tashkil etadi. Aksincha, bitta qisqa ko‘rsatma berib tayyor natijani qabul qilish ijodiy hissani isbotlamaydi.

Shu asosda milliy amaliyot uchun uch bosqichli baholash mezoni taklif etiladi. Birinchi bosqichda qaysi aniq ifoda yoki kompozitsiya yuzasidan da’vo bildirilayotgani belgilanadi. Ikkinchi bosqichda da’vogar qaysi ifodaviy tanlovlarni shaxsan amalga oshirgani va ular yakuniy natijada saqlanib qolgani dalillar asosida aniqlanadi. Uchinchi bosqichda natijada uchinchi shaxslarning asarlaridan foydalanilgan-foydalanilmagani va platformaning foydalanish shartlari tekshiriladi. Uzoq prompt yozish yoki ko‘p variant yaratish mehnat mavjudligini ko‘rsatishi mumkin, ammo bu ikkinchi bosqichdagi ijodiy tanlov mezonining o‘rnini bosa olmaydi.

3. Xorijiy yondashuvlar

AQSh. Kolumbiya okrugi apellyatsiya sudi Thaler v. Perlmutter ishida mashina yagona muallif sifatida ko‘rsatilgan arizani rad etgan Mualliflik huquqi idorasining qarorini tasdiqlab, Mualliflik huquqi to‘g‘risidagi qonun inson mualliffligini talab qilishini qayd etdi. 2026-yil 2-martda AQSh Oliy sudi ishni ko‘rib chiqishdan bosh tortdi, bu bilan apellyatsiya sudining xulosasi kuchda qoldi[13]. Shu bilan birga, Thaler o‘zini muallif deb ko‘rsatish haqidagi dalilni o‘z vaqtida keltirmagani sababli sud insonning SI yordamidagi hissasi qanchalik yetarli bo‘lishi kerakligi masalasini hal qilmadi.

Mualliflik huquqi idorasining 2025-yil yanvaridagi hisobotida inson yaratgan ifoda, shuningdek, SI natijalarini ijodiy tanlash, joylashtirish yoki o‘zgartirish muhofaza qilinishi mumkinligi, ammo hozirgi texnologiyalar sharoitida faqat promptning o‘zi natija ustidan yetarli nazorat bermasligi ta’kidlangan[14]. Idora “Zarya of the Dawn” komiksi bo‘yicha matn hamda tasvirlarni tanlash va joylashtirishni muhofaza qilib, Midjourney yaratgan alohida

[13] Thaler v. Perlmutter, 130 F.4th 1039 (D.C. Cir. 2025), 18 March 2025; cert. denied, No. 25-449 (U.S. 2 March 2026).

[14] U.S. Copyright Office. Copyright and Artificial Intelligence. Part 2: Copyrightability. – Washington, January 2025.

tasvirlarni muhofazadan chiqardi[15]. “Théâtre D’opéra Spatial” ishida esa arizachi SI yaratgan qismni da’vodan chiqarishdan bosh tortgani uchun ro‘yxatdan o‘tkazish rad etildi; bu qaror ustidan 2024-yilda sudga shikoyat qilingan[16]. Mazkur xulosalar qonunning 102 va 201-paragraflarini tizimli talqin qilishga asoslanadi va “SI natijalari taqiqlangan” degan maxsus normaga tenglashtirilmasligi lozim[17].

Buyuk Britaniya. 1988-yilgi Mualliflik huquqi, dizaynlar va patentlar to‘g‘risidagi qonunning 9(3)-bo‘limiga ko‘ra, kompyuter yordamida yaratilgan adabiy, dramatik, musiqiy yoki badiiy asarning muallifi asarni yaratish uchun zarur choralarni ko‘rgan shaxs hisoblanadi; 178-bo‘lim bunday asarni inson muallifi bo‘lmagan sharoitda kompyuter yaratgan asar deb ta’riflaydi[18]. Bu model inson mualliffligi talabidan chekinadi va shu sababli tanqid qilinmoqda: hukumat 2024-yil dekabrida e’lon qilgan konsultatsiyada ushbu qoidani o‘zgartirish yoki bekor qilish variantlarini muhokamaga qo‘ydi[19]. O‘zbekiston uchun bu model maqbul emas, chunki u Qonunning 3, 8 va 17-moddalari mantiqiga zid keladi.

Yevropa Ittifoqi. Yevropa Ittifoqi Sudi Infopaq ishida originallikni “muallifning o‘z intellektual ijodi” bilan bog‘ladi[20]. Painer ishida sud fotosuratchining fon, yorug‘lik va tasvirga olish paytidagi tanlovlarini ijodiy erkinlik namunasi sifatida baholadi, Cofemel ishida esa ifoda muallifning erkin va ijodiy tanlovlarini aks ettirishi zarurligini ta’kidladi[21]. Bu ishlar SI haqida bo‘lmasa-da, texnik vositadan foydalanish bilan insonning ifodaviy tanlovi o‘rtasidagi farqni aniq ko‘rsatadi.

[15] U.S. Copyright Office. Zarya of the Dawn: letter decision. 21 February 2023.

[16] U.S. Copyright Office Review Board. Second Request for Reconsideration for Refusal to Register Théâtre D’opéra Spatial. 5 September 2023; Allen v. Perlmutter, No. 1:24-cv-02665 (D. Colo., da’vo 2024-yil 26-sentyabrda kiritilgan).

[17] 17 U.S.C. §§ 102(a), 201(a).

[18] Copyright, Designs and Patents Act 1988 (UK). Sections 9(3), 178.

[19] UK Intellectual Property Office. Copyright and Artificial Intelligence: Consultation. 17 December 2024.

[20] CJEU. Judgment of 16 July 2009, Case C-5/08, Infopaq International A/S v Danske Dagblades Forening. ECLI:EU:C:2009:465. Para. 37.

[21] CJEU. Judgment of 1 December 2011, Case C-145/10, Painer v Standard VerlagsGmbH and Others. Paras. 87–94; CJEU. Judgment of 12 September 2019, Case C-683/17, Cofemel v G-Star Raw. Para. 30.

Xitoy. Pekin Internet sudi 2023-yil 27-noyabrdagi Li v. Liu ishida Stable Diffusion yordamida yaratilgan tasvirni badiiy asar deb tan oldi va muallif sifatida promptlarni tanlagan, ularning tartibini belgilagan, parametrlarni sozlagan va natijani tanlagan foydalanuvchini e’tirof etdi[22]. Bu qaror inson hissasi chegarasini AQSh amaliyotiga nisbatan ancha past belgilaydi va doktrinada munozarali hisoblanadi.

Qozog‘iston. Markaziy Osiyoda ushbu masalani birinchi bo‘lib qonun darajasida hal qilgan davlat – Qozog‘iston. 2025-yil 17-noyabrdagi “Sun’iy intellekt to‘g‘risida”gi Qonunning 23-moddasiga ko‘ra, SI tizimlari yordamida yaratilgan asarlar faqat inson ijodiy hissasi mavjud bo‘lgandagina mualliflik huquqi bilan muhofaza qilinadi, ijodiy faoliyat natijasi bo‘lgan matnli so‘rovlar (promptlar) esa mualliflik huquqi obyekti sifatida e’tirof etiladi[23]. Biroq ijodiy hissaning yetarlilik chegarasi u yerda ham aniq belgilanmagan.

Asosiy yondashuvlarning qiyosiy tahlili 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval

SI yordamida yaratilgan natijalarga mualliflik huquqini tatbiq etishga yondashuvlar

Yurisdiksiya	Asosiy norma yoki qaror	Inson hissasiga talab	O‘zbekiston uchun xulosa
O‘zbekiston	O‘RQ-42 Qonun, 3, 5, 8-moddalar	Bevosita individual ijodiy mehnat; chegarasi belgilanmagan	Mezon va dalillash qoidalarini aniqlashtirish
AQSh	Thaler v. Perlmutter (2025; cert. denied 2026); USCO hisoboti (2025)	Inson muallifligi; promptning o‘zi yetarli emas	Inson muallifligi tamoyilini saqlash
Buyuk Britaniya	CDPA 1988, 9(3) va 178-bo‘limlar	Zarur choralarni ko‘rgan shaxs muallif	Model milliy huquq mantiqiga zid
Yevropa Ittifoqi	Infopaq, Painer, Cofemel	Muallifning o‘z intellektual ijodi, erkin ijodiy tanlov	Ifodadagi ijodiy tanlov mezonini qabul qilish
Xitoy	Li v. Liu (2023)	Prompt va parametrlarni tanlash yetarli deb topilgan	Past chegara; ehtiyotkorlik bilan baholash
Qozog‘iston	“Sun’iy intellekt to‘g‘risida”gi Qonun, 23-modda (2025)	Inson ijodiy hissasi majburiy; ijodiy promptlar muhofaza qilinadi	Qonuniy uyg‘unlashtirish uchun namuna

[22] Beijing Internet Court. Li v. Liu. Judgment of 27 November 2023, (2023) Jing 0491 Min Chu No. 11279.

[23] Qozog‘iston Respublikasining “Sun’iy intellekt to‘g‘risida”gi Qonuni. 2025-yil 17-noyabr, 230-VIII-son. 23-modda, 1-band (2026-yil 18-yanvardan kuchga kirgan).

Jadvaldan ko‘rinadiki, yurisdiksiyalarning aksariyati inson muallifligi tamoyilida yakdil, farq esa ijodiy hissa chegarasi va uni isbotlash usulida. O‘zbekiston qonunchiligi tamoyil darajasida AQSh, Yevropa Ittifoqi va Qozog‘iston yondashuviga yaqin, ammo amaliy mezon va dalillash qoidalari yo‘qligi bilan ulardan orqada qolmoqda.

4. Hosila asarlar, shartnomalar va dalillar

Bir nechta SI natijasini tanlash va joylashtirishda ijodiy hissa umumiy kompozitsiya darajasida namoyon bo‘lishi mumkin; bunda har bir alohida element inson asari hisoblanmaydi. Qonunning 7, 13 va 14-moddalari asar qismlari, hosila va jamlama asarlar rejimini belgilaydi: jamlama asar muallifi materiallarni tanlash va joylashtirishga, hosila asar muallifi esa o‘z qayta ishlashiga huquqqa ega bo‘ladi, ammo asl asar muallifining huquqlariga rioya etishi shart[24]. SI natijasi boshqa shaxsning muhofaza qilinadigan asarini takrorlasa, foydalanuvchining yangi ijodiy hissasi bu huquqbuzarlikni bartaraf etmaydi.

SI platformalarining foydalanish shartlarida ko‘pincha natijaga “egalik” foydalanuvchiga o‘tkazilishi qayd etiladi. Biroq shartnoma qonunda mavjud bo‘lmagan mualliflik obyektini yarata olmaydi va uchinchi shaxslarning mutlaq huquqlarini bekor qilmaydi. Qonunning 38-moddasiga ko‘ra mulkiy huquqlar faqat mualliflik shartnomasi asosida beriladi, 34-moddadagi xizmat asari qoidalari esa avval asar va inson muallifi mavjudligi aniqlangandan keyin qo‘llaniladi[25]. Demak, shartnomadagi “egalik” iborasini mualliflik huquqi bilan emas, balki natijadan foydalanish shartlari bilan bog‘liq majburiyat sifatida talqin qilish to‘g‘ri bo‘ladi.

Nizolarni hal etishda yakuniy fayl bilan birga inson yaratgan dastlabki materiallar, oraliq versiyalar, tahrirlar tarixi va promptlar jurnali baholanishi mumkin. Bunday materiallarning mavjudligi mualliflikni avtomatik ravishda isbotlamaydi, yo‘qligi esa muhofazani avtomatik inkor etmaydi; sud ularni boshqa dalillar bilan birgalikda baholaydi.

[24] O‘zbekiston Respublikasining “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonuni. 2006-yil 20-iyul, O‘RQ-42-son. 7, 13 va 14-moddalar.

[25] O‘zbekiston Respublikasining “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonuni. 2006-yil 20-iyul, O‘RQ-42-son. 34, 38 va 39-moddalar.

Bu yondashuv Qonunning 10-moddasidagi rasmiyatchiliksiz vujudga kelish tamoyilini saqlab qoladi.

5. Modelni o‘qitish: alohida huquqiy masala

Modelni o‘qitish uchun asarlarni yig‘ish va nusxalashning qonuniyligi natijaning muhofazaga loyiqligidan mustaqil masaladir. Qonunning 19-moddasi muallifning mutlaq mulkiy huquqlarini, 24-moddasi esa bu huquqlarni faqat 25–33-moddalarda yoki boshqa qonunlarda nazarda tutilgan hollarda cheklash mumkinligini belgilaydi[26]. Amaldagi istisnolar orasida matn va ma’lumotlarni tahlil qilish (text and data mining) uchun maxsus istisno yo‘q. Demak, O‘zbekistonda muhofaza qilinadigan asarlarni o‘qitish uchun nusxalash, qoida tariqasida, huquq egasining ruxsatini talab qiladi.

Yevropa Ittifoqining 2019/790-son direktivasi 4-moddasi qonuniy kirish mumkin bo‘lgan materiallarni matn va ma’lumotlar tahlili uchun takrorlashga ruxsat beradi, ammo huquq egasiga mashina o‘qiy oladigan shaklda bu istisnodan voz kechish (opt-out) imkonini qoldiradi. 2024/1689-son reglamentning 53-moddasi umumiy maqsadli SI modellari ta’minotchilariga mualliflik huquqi siyosatini joriy etish va o‘qitishda foydalanilgan kontent haqida yetarlicha batafsil xulosani e’lon qilish majburiyatini yuklaydi[27].

Sud amaliyoti bu masalada hali yagona emas. Myunxen I okrug sudi 2025-yil 11-noyabrdagi GEMA v. OpenAI ishida qo‘shiq matnlarining til modeli parametrlarida “yodlab olinishi” (memorization) va chat-bot javoblarida takrorlanishi mualliflik huquqini buzish ekanini, bu harakatlar matn va ma’lumotlar tahlili istisnosi bilan qoplanmasligini e’tirof etdi[28]. Aksincha, Angliya va Uels Oliy sudi 2025-yil 4-noyabrdagi Getty Images v. Stability AI ishida Stable Diffusion model vaznlari o‘qitish ma’lumotlarini saqlamasligi sababli

[26] O‘zbekiston Respublikasining “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonuni. 2006-yil 20-iyul, O‘RQ-42-son. 19 va 24-moddalar; 25–33-moddalar.

[27] Directive (EU) 2019/790 of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market. Article 4; Regulation (EU) 2024/1689 (Artificial Intelligence Act). Article 53(1)(c), (d).

[28] Landgericht München I. Urteil vom 11. November 2025, Az. 42 O 14139/24 (GEMA v. OpenAI). Birinchi instansiya qarori, qonuniy kuchga kirmagan.

“huquqni buzuvchi nusxa” emasligini belgiladi[29]. AQShda Mualliflik huquqi idorasi o‘qitish bo‘yicha hisobotida fair use doktrinasi muayyan faktlarga qarab qo‘llanishini ta’kidladi[30], 2025-yil iyun oyida Kaliforniya shimoliy okrugi sudlari Bartz v. Anthropic va Kadrey v. Meta ishlarida o‘qitishni muayyan holatlarda fair use deb baholadi, biroq Bartz ishida qaroqchilik yo‘li bilan olingan nusxalardan foydalanish alohida baholandi[31].

Mahalliy adabiyotda SI muhitida huquqlarni jamoaviy boshqarish va SI huquqiy maqomi masalalari ham tadqiq etilmoqda[32]. Biroq bu ishlar asosan institutsional masalalarga qaratilgan bo‘lib, SI natijalari uchun inson hissasi mezonini aniqlash va o‘qitish istisnosi masalasi milliy fanda hali yetarli o‘rganilmagan.

6. Qonunchilikni takomillashtirish bo‘yicha takliflar

Birinchidan, Qonunning 8-moddasini quyidagi mazmundagi qism bilan to‘ldirish taklif etiladi: “Sun’iy intellekt tizimlari yordamida insonning ijodiy hissasisiz yaratilgan natijalar mualliflik huquqi obyekti hisoblanmaydi. Asar yaratishda sun’iy intellekt tizimlaridan foydalanish insonning asarda ifodalangan ijodiy hissasiga mualliflik huquqi tatbiq etilishini istisno etmaydi; bunda muhofaza faqat ushbu hissa hajmida amal qiladi.” Bu norma amaldagi 8-modda mantiqini SI natijalariga aniq tatbiq etadi va Qozog‘iston qonunchiligi bilan uyg‘unlikni ta’minlaydi.

Ikkinchidan, Qonunning 10-moddasiga mualliflik to‘g‘risida nizo yuzaga kelganda ijodiy jarayonni tasdiqlovchi materiallar (qoralamalar, versiyalar, tahrirlar tarixi, promptlar) dalil sifatida taqdim etilishi mumkinligi, ammo ularni saqlash yoki SIdan foydalanilganini oshkor qilish huquqning vujudga kelish sharti emasligi haqida qo‘shimcha kiritish lozim.

[29] High Court of Justice (England and Wales). Getty Images (US) Inc & Ors v Stability AI Ltd [2025] EWHC 2863 (Ch), 4 November 2025.

[30] U.S. Copyright Office. Copyright and Artificial Intelligence. Part 3: Generative AI Training. Pre-publication version. – Washington, 9 May 2025; Ginsburg J.C. AI inputs, fair use and the US Copyright Office Report // Journal of Intellectual Property Law & Practice. – 2025. – Vol. 20, No. 8. – P. 521–522.

[31] Bartz v. Anthropic PBC, No. 3:24-cv-05417 (N.D. Cal. 23 June 2025); Kadrey v. Meta Platforms, Inc., No. 23-cv-03417-VC (N.D. Cal. 25 June 2025).

[32] Yakubova I.B. Mualliflik huquqlarini jamoaviy boshqarishning himoya qilish obyekti: sun’iy intellekt va mualliflik huquqi o‘rtasidagi muammolar // Yurisprudensiya; Inoyatov N.X. Sun’iy intellektning huquqiy maqomi masalasiga qiyosiy yondashuv: Yevropa Ittifoqi va O‘zbekiston tajribasi // Yuridik fanlar axborotnomasi.

Uchinchidan, Oliy sud Plenumi tomonidan mualliflik huquqiga oid ishlar bo‘yicha tushuntirishlarda SI yordamida yaratilgan natijalarda inson ijodiy hissasini baholashning uch bosqichli mezonini (da’vo predmeti – shaxsan amalga oshirilgan ijodiy tanlovlar – uchinchi shaxslar huquqlari) aks ettirish maqsadga muvofiq.

To‘rtinchidan, modelni o‘qitish masalasini natijaning muhofazasidan alohida tartibga solish zarur. Buning uchun Qonunning 25–33-moddalariga ilmiy-tadqiqot maqsadlari uchun matn va ma’lumotlar tahlili istisnosini, tijorat maqsadlari uchun esa huquq egasining opt-out huquqi bilan cheklangan istisnoni kiritish masalasini ta’sirni baholash asosida ko‘rib chiqish taklif etiladi. Shu bilan birga, 38–39-moddalardagi shartnomaviy tartibga muvofiq o‘qitish uchun litsenziyalarning namunaviy shartlarini (asarlar doirasi, foydalanish usuli, muddat, haq) ishlab chiqish lozim.

Xulosa

O‘tkazilgan tadqiqot quyidagi xulosalarga kelish imkonini berdi. Birinchidan, O‘zbekiston qonunchiligi, xususan Qonunning 3, 5 va 8-moddalari, inson ijodiy hissasisiz yaratilgan SI natijalarini muhofazadan allaqachon chiqaradi; SIning o‘zi muallif bo‘la olmaydi. Ikkinchidan, asosiy bo‘shliq inson va SI ishtirokidagi aralash natijalarda: ijodiy hissaning yetarlilik mezoni va uni isbotlash qoidalari belgilanmagan.

Uchinchidan, xorijiy amaliyot inson muallifligi tamoyilida yakdil, ammo hissa chegarasini turlicha belgilaydi: AQSh qat’iy, Xitoy yumshoq, Qozog‘iston esa qonun darajasida inson hissasi talabini mustahkamlagan oraliq yondashuvni tanlagan. O‘zbekiston uchun maqbul yo‘l – Qonunning 8 va 10-moddalarini aniqlashtirish va sud amaliyoti uchun uch bosqichli mezonni joriy etish. To‘rtinchidan, modelni o‘qitish masalasi natijaning muhofazasidan alohida hal etilishi, bunda huquq egalari manfaatlari va texnologik rivojlanish o‘rtasidagi muvozanat ta’minlanishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. 2023-yil 30-aprel // https://lex.uz/docs/-6445145 (murojaat sanasi: 09.11.2026).

2. O‘zbekiston Respublikasining “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonuni. 2006-yil 20-iyul, O‘RQ-42-son // https://lex.uz/docs/-1022944 (murojaat sanasi: 09.11.2026).

3. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. 2026-yil 21-yanvar, O‘RQ-1115-son // https://lex.uz/docs/-8008401 (murojaat sanasi: 09.11.2026).

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. 2024-yil 14-oktyabr, PQ-358-son // https://lex.uz/docs/7158606 (murojaat sanasi: 09.11.2026).

5. Qozog‘iston Respublikasining “Sun’iy intellekt to‘g‘risida”gi Qonuni. 2025-yil 17-noyabr, 230-VIII-son.

6. WIPO Copyright Treaty. Geneva, 20 December 1996 // https://www.wipo.int/wipolex/en/text/295166.

7. Copyright, Designs and Patents Act 1988 (UK). Sections 9, 178 // https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/48.

8. United States Code. Title 17. §§ 102, 201.

9. Directive (EU) 2019/790 of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market // OJ L 130, 17.5.2019.

10. Regulation (EU) 2024/1689 of 13 June 2024 (Artificial Intelligence Act) // OJ L, 12.7.2024.

11. Thaler v. Perlmutter, 130 F.4th 1039 (D.C. Cir. 2025); cert. denied, No. 25-449 (U.S. 2 March 2026).

12. Bartz v. Anthropic PBC, No. 3:24-cv-05417 (N.D. Cal. 23 June 2025).

13. Kadrey v. Meta Platforms, Inc., No. 23-cv-03417-VC (N.D. Cal. 25 June 2025).

14. CJEU. Case C-5/08, Infopaq International, 16 July 2009.

15. CJEU. Case C-145/10, Painer, 1 December 2011.

16. CJEU. Case C-683/17, Cofemel, 12 September 2019.

17. Getty Images (US) Inc & Ors v Stability AI Ltd [2025] EWHC 2863 (Ch).

18. Landgericht München I. Urteil vom 11.11.2025, Az. 42 O 14139/24 (GEMA v. OpenAI).

19. Beijing Internet Court. Li v. Liu, (2023) Jing 0491 Min Chu No. 11279, 27 November 2023.

20. U.S. Copyright Office. Copyright and Artificial Intelligence. Part 2: Copyrightability. – Washington, 2025.

21. U.S. Copyright Office. Copyright and Artificial Intelligence. Part 3: Generative AI Training (Pre-publication version). – Washington, 2025.

22. U.S. Copyright Office. Zarya of the Dawn: letter decision. 21 February 2023.

23. U.S. Copyright Office Review Board. Théâtre D’opéra Spatial: decision on second request for reconsideration. 5 September 2023.

24. UK Intellectual Property Office. Copyright and Artificial Intelligence: Consultation. 17 December 2024.

25. Fritz J. Understanding authorship in Artificial Intelligence-assisted works // Journal of Intellectual Property Law & Practice. – 2025. – Vol. 20, No. 5. – P. 354–364.

26. Ginsburg J.C. AI inputs, fair use and the US Copyright Office Report // Journal of Intellectual Property Law & Practice. – 2025. – Vol. 20, No. 8. – P. 521–522.

27. Guadamuz A. A Scanner Darkly: Copyright Liability and Exceptions in Artificial Intelligence Inputs and Outputs // GRUR International. – 2024. – Vol. 73, No. 2. – P. 111.

28. Hugenholtz P.B., Quintais J.P. Copyright and Artificial Creation: Does EU Copyright Law Protect AI-Assisted Output? // IIC. – 2021. – Vol. 52, No. 9. – P. 1190–1216.

29. Militsyna K. Human Creative Contribution to AI-Based Output – One Just Can(’t) Get Enough // GRUR International. – 2023. – Vol. 72, No. 10. – P. 939–949.

30. Samuelson P. Generative AI Meets Copyright // Science. – 2023. – Vol. 381, No. 6654. – P. 158–161.

31. Inoyatov N.X. Sun’iy intellektning huquqiy maqomi masalasiga qiyosiy yondashuv: Yevropa Ittifoqi va O‘zbekiston tajribasi // Yuridik fanlar axborotnomasi // https://review.tsul.uz/index.php/yfa/article/view/312.

32. Yakubova I.B. Mualliflik huquqlarini jamoaviy boshqarishning himoya qilish obyekti: sun’iy intellekt va mualliflik huquqi o‘rtasidagi muammolar // Yurisprudensiya // https://yurisprudensiya.tsul.uz/index.php/yurisprudensiya/article/view/480.